

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت سیاسی

اداره پژوهش های سیاسی

گزارش پژوهشی:

نگاهی به وضعیت نقدینگی کشور

(عوامل موثر بر رشد و کنترل آن)

فرآورده‌های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: تینا صالحی

- نبود هماهنگی میان درآمدها و هزینه‌های دولت‌ها، همواره سبب خلق نقدینگی می‌شود که آسان‌ترین راه، چاپ پول در بانک مرکزی است، که متأسفانه هر واحد آن نقدینگی را با سرعت زیاد بالا می‌برد، حال اگر به همین میزان سرعت گردش پول و فعالیت‌های اقتصادی افزایش نیابد، اقتصاد با تورم روبه‌رو می‌شود.

- با نگاهی به میزان رشد نقدینگی در سال‌های پس از انقلاب، مشخص می‌شود، در زمان دولت پنجم و ششم؛ میزان نقدینگی ۷ برابر شده است، در زمان دولت هفتم و هشتم؛ ۵/۶ برابر، در دولت نهم و دهم؛ ۵/۶ برابر و در زمان دولت یازدهم و دوازدهم؛ تا آذر ۹۷ میزان نقدینگی ۵/۳ برابر شده است.

- مهمترین عوامل موثر بر میزان نقدینگی، کسری بودجه دولت، سندهای بانکی، اضافه برداشت (استقراض) بانک‌ها از بانک مرکزی، افزایش سوداگری، خلق نقدینگی از طرف بانک‌ها و افزایش نرخ ارز، عنوان می‌شود.

- کارشناسان معتقدند مهمترین راهکارها برای مهار نقدینگی در ایران، فروش اموال مازاد بانک‌ها و تهاتر سپرده با تسهیلات کلان غیر جاری، کنترل تراکنش‌های بانکی، ثبات بخشی به بازار ارز و سکه، فروش اوراق دارایی‌های دولتی و سپرده‌گذاری در بانک‌ها، مالیات بر عایدی سرمایه (ارز، سکه و مستغلات) و امکان افتتاح سپرده‌های سرمایه‌گذاری دوساله و بیشتر، کاهش نرخ سود سپرده‌های کوتاه مدت، جلوگیری از ورود بانک‌ها به سفته بازی در ارز و طلا، کنترل اعطای تسهیلات کلان بانک‌ها، اعمال محدودیت ترانزنامه ای بر بانک‌ها و ... می‌باشد.

نقدینگی از ضرب پایه پولی^۱ در ضریب فزاینده^۲ حاصل می‌شود و در زبان ساده، مجموع اسکناس، مسکوکات و منابع اعتبارات بانکی (سپرده‌های دیداری) است. در یک اقتصاد سالم، رشد نقدینگی یعنی، رشد تولید و رشد اقتصادی، اما این رشد در اقتصاد بیمار و سوداگر، مانند سم عمل می‌کند و نه تنها شرایط را برای تولید پایدار سخت خواهد کرد، بلکه به تورم و رکود دامن خواهد زد. در چند دهه اخیر ضریب فزاینده، مهم‌ترین عامل ایجاد نقدینگی در کشور بوده است. کارشناسان، نقدینگی را به جریان خون اقتصاد تشبیه می‌کنند، که از طرفی موجب حیات آن است و از طرف دیگر در صورت کم یا زیاد شدن آن سلامت اقتصاد به خطر می‌افتد، به عبارت دیگر، میزان نقدینگی همواره باید ثبات و انضباط داشته باشد، اما نبود هماهنگی میان درآمدها و هزینه‌های دولت‌ها، همواره سبب خلق نقدینگی می‌شود، که آسان‌ترین راه جبران آن، چاپ پول است، که متأسفانه هر واحد آن، نقدینگی را با سرعت زیاد بالا می‌برد و یا اگر میزان تسهیلات پرداختی بانک‌ها، بیش از میزان بازپرداخت تسهیلات شود، افزایش تدریجی خلق پول، اتفاق می‌افتد، حال اگر به همین میزان سرعت گردش پول و فعالیت‌های اقتصادی افزایش نیابد، اقتصاد با تورم روبه‌رو می‌شود.

در این پژوهش، با استفاده از روش اسنادی، علاوه بر وضعیت نقدینگی فعلی و روند آن در سال‌های پس از انقلاب، علل موثر بر حجم نقدینگی و راهکارهای کنترل و مدیریت آن نیز، مورد بررسی قرار گرفته است.

□ مقایسه وضعیت نقدینگی در سال‌های اخیر

طبق آخرین آمار بانک مرکزی، حجم نقدینگی در خرداد ۱۳۹۸، به رقم ۱۹۷۹،۹ هزار میلیارد تومان رسیده است.^۳

ارقام به هزار میلیارد تومان

تاریخ	خرداد ۹۶	خرداد ۹۷	خرداد ۹۸
حجم نقدینگی	۱۳۱۴/۹۱	۱۵۸۲/۷۵	۱۹۷۹/۹۱
درصد تغییر به یک سال قبل	-	۲۰ درصد	۲۵/۱ درصد

در خرداد ۹۸، بیش از ۲۵ درصد، رشد نقدینگی، نسبت به خرداد ۹۷، صورت گرفته است.

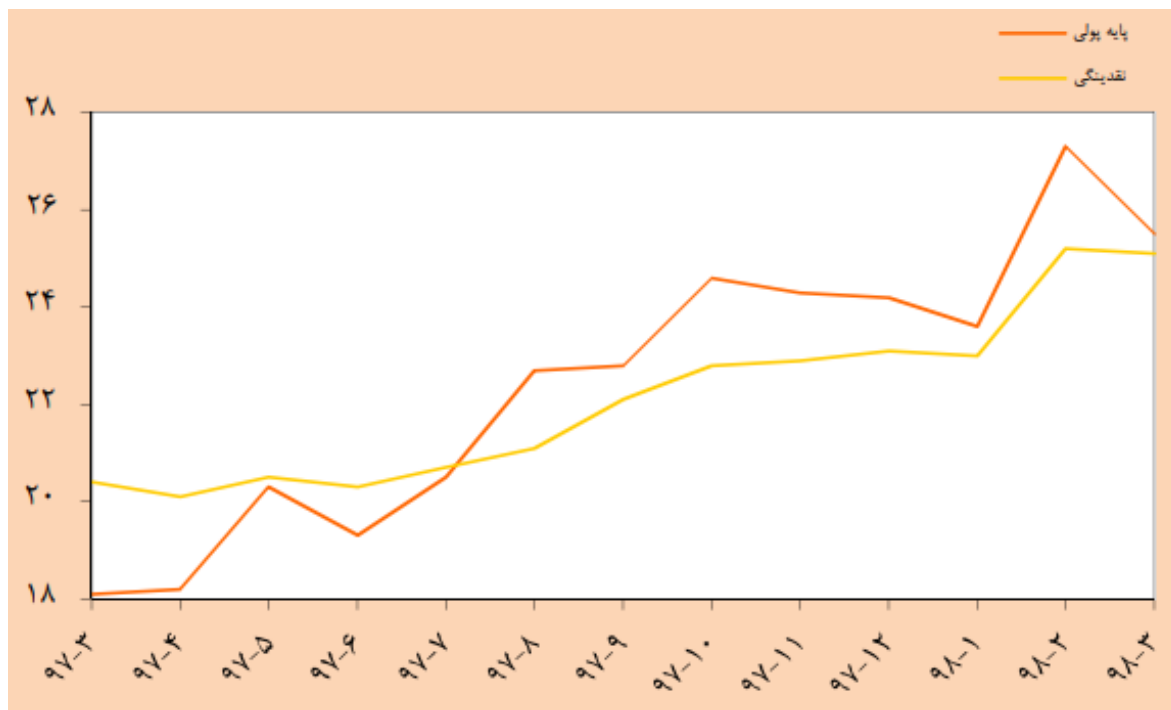
^۱ - پایه پولی به نسبت میان اسکناس عرضه شده توسط بانک مرکزی و مجموع دارایی‌های این بانک که به عنوان پشتوانه اسکناس، قابل قبول باشد گفته می‌شود. هرچه این نسبت بزرگتر باشد، میزان نقدینگی و به تبع آن تورم بیشتر است. به عبارت دیگر بزرگ بودن این نسبت نشانگر پایین بودن ارزش پول است.

^۲ - ضریبی است که قدرت افزایش حجم پول را بر اساس فعالیت بانک‌های تجاری نشان می‌دهد. به تعبیر دیگر، نشانگر آن است که در ازای هر واحد پایه پولی، حجم پول چقدر تغییر می‌کند.

^۳ - <https://www.cbi.ir/category/۲۶۹۲.aspx>

– نمودار نرخ رشد نقدینگی و پایه پولی (درصد)^۱

این نمودار آخرین آمار بانک مرکزی از وضعیت نقدینگی و پایه پولی کشور را نشان می‌دهد و مشخص است که نمودار، در فروردین و اردیبهشت ۹۸، با جهش بزرگ نقدینگی رو به رو بوده است، که در خرداد این روند رو به کاهش گذاشته است.

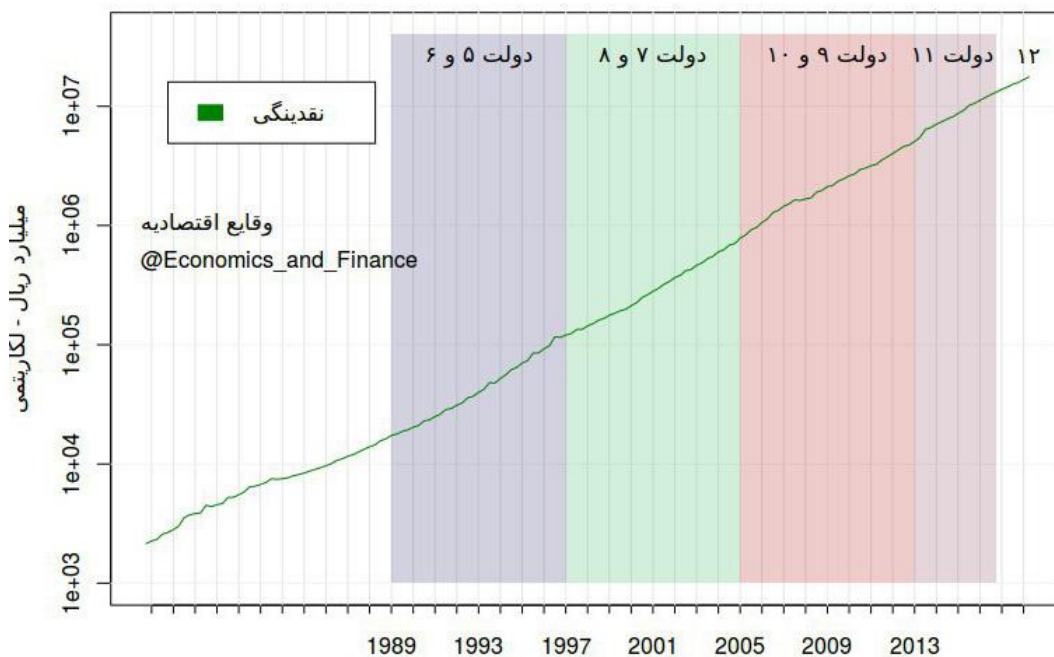
– نمودار مقایسه‌ای رشد نقدینگی در دولت‌ها

در این نمودار، رشد تصاعدی نقدینگی، شیب خط و سرعت رشد نقدینگی در ۴۰ سال گذشته، (از خرداد ۱۳۵۷ تا آذر ۱۳۹۷)، به صورت فصلی، نمایش داده شده است.

- در زمان دولت پنجم و ششم: میزان نقدینگی ۷ برابر شد.
- در زمان دولت هفتم و هشتم: میزان نقدینگی ۵/۶ برابر شد.
- در زمان دولت نهم و دهم: میزان نقدینگی ۵/۶ برابر شد.
- در زمان دولت یازدهم و دوازدهم: تا آذر ۹۷ میزان نقدینگی ۵/۳ برابر شد.

^۱ - <https://www.cbi.ir/simplelist/۳۴۸۴.aspx>

سرعت رشد نقدینگی در ایران طی چهار سال گذشته

در واقع آنچه در نمودار فوق مشخص است، متأسفانه هیچ دولتی به صورت ویژه، نتوانسته اهرم کنترل رشد نقدینگی، را در دست بگیرد و این روند، تقریباً با شیب مشخصی افزایش داشته است.

□ در اقتصاد ایران چه عواملی بر رشد نقدینگی موثر است؟

- کسری بودجه دولت

یقیناً مهم‌ترین عامل رشد نقدینگی کشور، ناشی از کسری بودجه دولت است. افزایش خالص بدهی بخش دولتی، سبب دولت برای جبران این بدهی، بانک مرکزی را وادار به خلق پول کند که این اقدام، از موثرترین عوامل رشد نقدینگی، به حساب می‌آید.

- سودهای بانکی

جذب سپرده با نرخ سود بالا و ایجاد بدهی بانک‌ها، به استقرار از بانک مرکزی می‌انجامد. سودهای سپرده حاصل از نرخ‌های بهره بسیار بالا، از عوامل مهمی است که افزایش پایه پولی و نقدینگی را به دنبال دارد.

- اضافه برداشت (استقراض) بانک‌ها از بانک مرکزی

بدهی بانک‌ها به بانک مرکزی از عوامل رشد نقدینگی است. در ماه‌های اخیر، بانک مرکزی تلاشی در جهت بستن راه اضافه برداشت بانک‌ها کرده است، که تا حدودی موثر واقع شده و می‌توان امیدوار بود کمی از شتاب این رشد بکاهد.

- افزایش سودآوری

رشد نقدینگی و سودآوری دو عامل موثر بر یکدیگر محسوب می‌شوند و سبب انبساط بازارهای غیر مولد و موج سواری سوداگران، و در نهایت افزایش قیمت‌ها می‌شود.

– خلق نقدینگی از طرف بانک‌ها

از مهمترین منشاءهای خلق پول و افزایش نقدینگی، تسهیلات‌دهی است و زمانی اتفاق می‌افتد که میزان تسهیلات پرداختی بانک‌ها، بیش از میزان بازپرداخت تسهیلات باشد. افزایش تدریجی خلق پول برای مخارج دولت‌ها و بخش‌های شبه دولتی و شبه خصوصی، سبب تقویت اقتصاد غیرمولد می‌شود.

– افزایش نرخ ارز

افزایش نرخ ارز و حجم نقدینگی، در سال‌های اخیر بر یکدیگر تاثیرگذار بوده‌اند و البته هر دو عامل، در جهت پوشش و جبران هزینه‌های سنگین دولت، بوده‌اند که نتیجه آن ایجاد اقتصاد نامولد است. افزایش دستوری نرخ ارز نیز، از عوامل افزایش نقدینگی است. اما برخی کارشناسان معتقدند، رشد نقدینگی از مهم‌ترین عوامل موثر بر افزایش نرخ ارز محسوب می‌شود.

□ راهکارهای کنترل و کاهش نقدینگی^۱ معاونت سیاسی
برخی اقدام‌های پیشنهادی برای مدیریت نقدینگی در راستای مهار تورم :

۱- کاهش حجم نقدینگی

فروش اموال مازاد بانک‌ها و تهاتر سپرده با تسهیلات کلان غیر جاری (تسویه مطالبات غیرجاری بدهکاران بانک‌ها با سپرده‌های این بدهکاران در بانک‌های دیگر)، اقداماتی است که به کاهش حجم نقدینگی منجر خواهد شد.

۲- مدیریت و کنترل نقدینگی موجود

این مدیریت، با هدف کنترل سفته‌بازی و ورود به بازار ملتهب دارایی‌ها، با اقداماتی از قبیل: کنترل تراکنش‌های بانکی، ثبات بخشی به بازار ارز و سکه، فروش اوراق دارایی‌های دولتی و سپرده‌گذاری در بانک‌ها، مالیات بر عایدی سرمایه (ارز، سکه و مستغلات) و امکان افتتاح سپرده‌های سرمایه‌گذاری دوساله و بیشتر، امکان‌پذیر می‌گردد.

۳- مدیریت خلق نقدینگی جدید

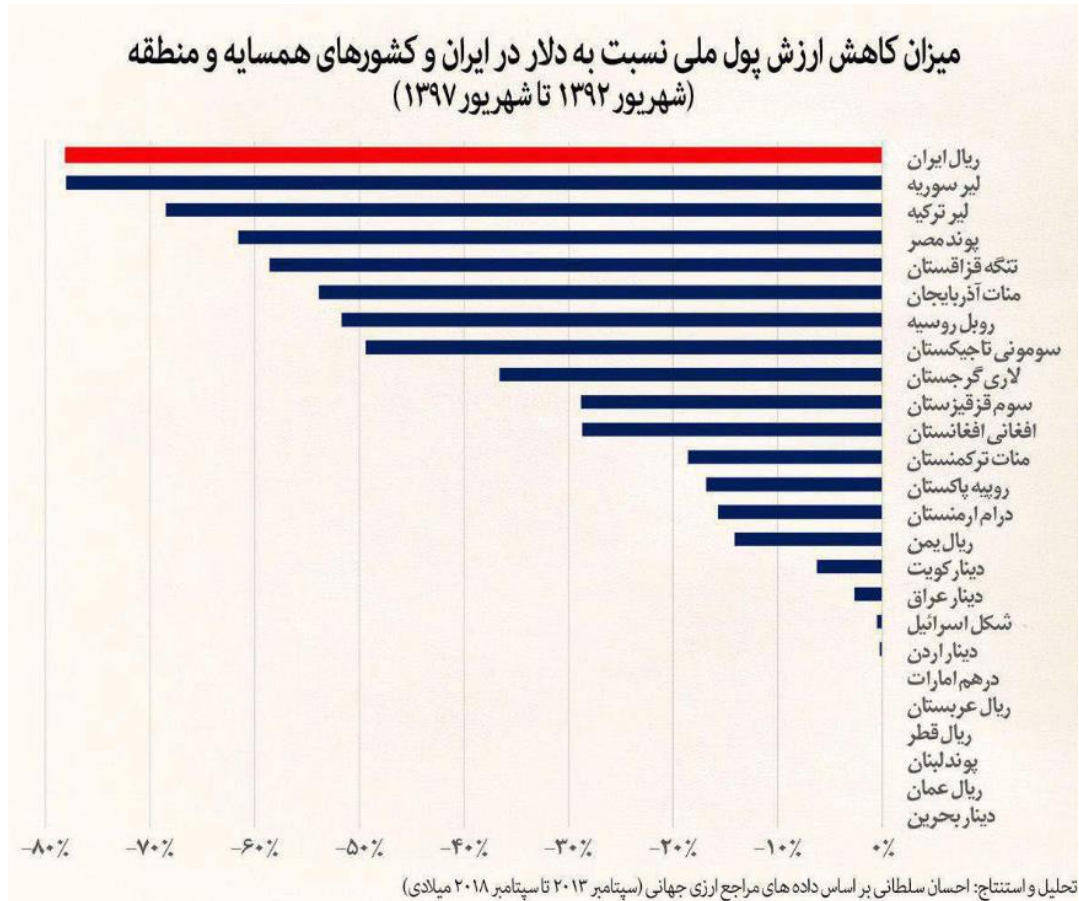
کاهش نرخ سود سپرده‌های کوتاه مدت، جلوگیری از ورود بانک‌ها به سفته‌بازی در ارز و طلا، کنترل اعطای تسهیلات کلان بانک‌ها و اعمال محدودیت ترازنامه‌ای بر بانک‌ها، نیز از جمله اقدامات موثر بر مدیریت خلق نقدینگی جدید می‌باشد.

□ کلام آخر

در کشور ما خلق و چاپ پول به راحتی صورت می‌گیرد و هیچ پیگرد قانونی برای بانک مرکزی به وجود نمی‌آورد. در صورتی که در علم اقتصاد این کار با دقت و علم و در شرایط خاص صورت می‌گیرد، زیرا عواقب آن دامن‌گیر اقتصاد خواهد

^۱ - مدیریت نقدینگی و مهار آن، معاونت پژوهش‌های اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس، ۱۳۹۷/۱۰/۰۲

شد. مهار نکردن رشد پول، نبود هدف‌گذاری برای تورم، مستقل نبودن بانک مرکزی در برابر دولت و بالاخره نبود اهرم‌های بازدارنده قوی برای چاپ پول و جبران بخشی از کسری بودجه، از این طریق، خسارات وارد بر اقتصاد را جبران ناپذیر خواهد کرد.

نتیجه این وضعیت، ایران را در صدر جدول کاهش ارزش پول ملی در منطقه قرار داده است. اگر مسئله نقدینگی مهار نشود، می‌تواند از سویی، به راحتی در مقطعی سبب افزایش سرسام‌آور قیمت‌ها و از سوی دیگر سبب انبساط بازارهای غیرمولد شود.